

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглянуто теоретичні аспекти розвитку особистісної творчості. Акцентується увага на удосконаленні сучасного педагогічного процесу. Проаналізовано результати педагогічного експерименту та визначено ефективність формування творчого потенціалу старшокласників через використання дослідно-експериментальної діяльності в навчально-виховному процесі колегіуму.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творча активність, творчий потенціал, дослідно-експериментальна діяльність.

Тенденції розвитку сучасної школи ініціюють формування таких якостей, як самоактуалізація, активне творче самовиявлення, максимальна творча самореалізація, що становлять основу сучасної гуманістичної парадигми, яка є «засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені» [1], як підкреслено у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Тому актуальною є проблема розвитку особистісної творчості через удосконалення сучасного педагогічного процесу, який передбачає розкриття внутрішніх сутнісних сил (творчого потенціалу) учня.

Ця проблема не є новою. Сократ, зокрема, вважав, що людина від природи має великий потенціал і здібності, але їх реалізація можлива за умови пізнання свого внутрішнього світу, усвідомлення того, що свідоме життя, духовне здоров'я, гармонія внутрішніх сил та зовнішньої діяльності, задоволення від моральної поведінки становлять найвище благо та найвищу цінність [2, с. 101].

Аналіз наукової літератури дав нам змогу зробити висновок, що питання розкриття творчого потенціалу як внутрішнього механізму розвитку особистості необхідно вивчати, щоб знати яким чином увімкнути «внутрішній двигун» (Т. Суценко), знайти «стержень», «серцевину» (А. Маслоу), зуміти «перемогти самого себе» (Л. Віготський), розвинути «внутрішнє бажання», виявити «самочинний розвиток внутрішніх дій за своєю волею й у вільному виборі» (І. Бех), підтримати спробу «створити самих себе» (Ш. Амонашвілі).

Отже, доходимо висновку, що без удосконалення сучасного педагогічного процесу як багатоаспектного процесуального механізму, спрямування його на розвиток особистісної творчості школяра, без урахування його формувальних якостей та індивідуалізації неможливо отримати бажаний результат — виховання нової людини. Саме цілісний педагогічний процес скеровує розвиток кожної конк-

ретної дитини з «усім її життям...» [5, с. 9], із прагненнями до пізнання, до саморозвитку й самодійснення. Педагогічний процес має запобігати згубній дії аморальності, що призводить до «знелюдненої людськості» тоді, коли у його організації передбачають тільки академічну успішність як результат навчальної діяльності, а у вихованні отримують слухняних «зомбі» без душі й без власного обличчя.

Актуальність статті полягає в тому, щоб довести доцільність використання дослідно-експериментальної діяльності в навчально-виховному процесі для формування творчого потенціалу старшокласників.

Відтак, метою статті є експериментальна перевірка доцільності використання дослідно-експериментальної діяльності як чинника у розвитку творчого потенціалу старшокласника.

Завдання статті:

1. Визначити вихідні та кінцеві рівні сформованості компонентів творчого потенціалу.
2. Здійснити порівняльний аналіз рівнів сформованості творчого потенціалу.
3. Оцінити стан сформованості творчого потенціалу через впровадження в навчально-виховний процес дослідно-експериментальної діяльності.

Одним із основних практичних завдань сучасної освіти є розкриття внутрішніх сил учня, що дає можливість організувати педагогічний процес на засадах творчого самосприяння, розкриття учня як суб'єкта із власним волевиявленням. Однак, результати дослідження визначають низку суперечностей:

- потреба суспільства у творчих особистостях, здатних розв'язувати наявні проблеми, і недостатня розробленість доцільних умов і педагогічних засобів розвитку творчого потенціалу особистості;
- підвищення вимог до розвитку творчого потенціалу старшокласників і чинна організація навчально-виховного процесу;
- зростання змістового компонента в сучасній школі та зменшення можливостей його практичного застосування;
- зростаючі запити на якісну освіту та відсутність доцільних навчальних програм та підручників з предметів шкільного курсу;
- необхідність розкриття та розвитку творчого потенціалу та відсутність системи практичної роботи, використання спеціальних навчальних програм, які розраховані на підвищення можливостей старшокласників;
- наявність прагнення в старшокласників до написання дослідницьких робіт та відсутність достатнього матеріально-технічного забезпечення для проведення експериментальної частини роботи;

- потреби в організації якісної роботи з обдарованими дітьми та відсутність спеціальної підготовки вчителів.

Таким чином, можемо зробити висновок, що не кожний педагогічний процес сприятиме розвитку творчого потенціалу. Актуальною в контексті зазначеного вище є концепція С. Рубінштейна, за якою розвиток є процесом становлення особистості — виникнення в неї нових якостей, зокрема творчого ставлення до розв'язання проблем, що забезпечувало б ефективне досягнення нових вищих рівнів буття як поступального руху до інтелектуального, духовного й фізичного сходження [3]. Визначальною у вивченні генезису особистості, на його думку, є позиція, згідно з якою зовнішні чинники діють через внутрішні умови. Тобто, закони зовнішнього зумовленого розвитку індивіда підпорядковуються внутрішнім законам, і з них повинно виходити справжнє рішення проблем навчання і виховання й, головне, становлення соціально активної, відповідальної й духовно збагаченої особистості.

Навчання без примусу, свобода думки й діяльності, атмосфера високої духовності веде до вироблення внутрішніх важелів, що перетворюють особистість на творчу людину, носія духовних цінностей. «Цей дух — велика сила, сила, здатна впливати на свідомість, формувати особистість зовсім з іншими цінностями, з новим світоглядом, сила, яка вчить жити в іншій атмосфері, коли ти розумієш, що навколо тебе свобода, самостійність і незалежність» [4, с. 51].

Отже, відповідно до вимог сучасного науково-технічного і соціального прогресу, школа має сприяти формуванню особистості, здатної до активного, творчого осмислення і перетворення світу через використання потенційних можливостей старшокласників. На нашу думку, саме в процесі здійснення дослідно-експериментальної діяльності старшокласник реалізує себе.

Загальний рівень сформованості творчого потенціалу (ЗРТП) старшокласника у дослідно-експериментальній діяльності нами визначався як середнє арифметичне оцінок середнього балу сформованості чотирьох компонентів: інтелектуального (ІК), особистісного (ОК), діяльнісного (ДК) та ціннісно-мотиваційного (ЦМК):

$$\text{ЗРТП} = \text{ІК} + \text{ОК} + \text{ДК} + \text{ЦМК}$$

Так, загальний рівень сформованості творчого потенціалу нами було визначено:

- високим (дослідницьким) за умови одночасного високого рівня сформованості всіх компонентів (інтелектуального, особистісного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного), або таким, за якого співвідношення було відповідним трьом високим рівням сформованості та одному вищому за середній рівень сформованості одного з досліджуваних компонентів, або таким, за якого співвідношення було 1:1 — два високі рівня сформованості та два вищі за середні рівні сформованості;

- вищим за середній (пошуковим) за умови одночасного вищого за середній рівень сформованості всіх компонентів (інтелектуального, особистісного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного), або таким, за якого співвідношення було 1:1 — відповідним двом вищим за середній рівень сформованості та двом середнім рівням сформованості;
- середнім (перетворювальним) за умови одночасного середнього рівня сформованості всіх компонентів (інтелектуального, особистісного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного), або таким, за якого співвідношення було відповідним трьом середнім рівням сформованості та одному вищому за середній (чи низькому) рівню сформованості одного із досліджуваних компонентів, або таким, за якого співвідношення буде 1:1 (наприклад: два значення середнього та два значення низького рівнів сформованості тощо); або одного значення вищого за середній рівень сформованості, одного значення середнього рівня та двох значень низького рівня сформованості;
- низьким (репродуктивним) за умови одночасного низького рівня сформованості всіх компонентів (інтелектуального, особистісного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного), або таким, за якого співвідношення було відповідним трьом низьким рівням сформованості та одному середньому рівню сформованості одного із досліджуваних компонентів.

Так, високий (дослідницький) рівень сформованості творчого потенціалу характеризується: високим рівнем інтелектуального компонента, який забезпечує високий рівень сформованості знань, умінь та навичок; високим рівнем особистісного компонента, який забезпечує оптимізм, упевненість у своїх силах, образність мислення, концентрацію уваги тощо; високим рівнем діяльнісного компонента, який забезпечує високий рівень сформованості життєвої активності старшокласників; високим рівнем ціннісно-мотиваційного компонента, який забезпечує стійкий інтерес до творчої дослідницької діяльності.

Вищий за середній (пошуковий) рівень сформованості творчого потенціалу визначається: вищим за середній рівень сформованості інтелектуального компонента, який забезпечує вищий за середній рівень сформованості знань, умінь та навичок, які необхідні в дослідницькій діяльності; вищим за середній рівень сформованості особистісним компонентом, який забезпечує самостійність, відсутність страху видатися дивним і незвичайним, здатність правильно формулювати проблему; вищим за середній рівень сформованості діяльнісним компонентом, який забезпечує стійке прагнення старшокласників до самостійної діяльності; вищим за середній рівень сформованості ціннісно-мотиваційним компонентом, який харак-

теризується незалежністю поведінки, домінуванням мотивації прагнення до успіху над мотивацією уникнення.

Середній (перетворювальний) рівень сформованості творчого потенціалу визначається: середнім рівнем сформованості інтелектуального компонента, який забезпечує середній рівень знань, умінь, навичок у дослідно-експериментальній діяльності; середнім рівнем сформованості особистісного компонента, який забезпечує нездатність до критичного аналізу, невпевненість, здатність до самостійних задумів, які не завжди знаходять втілення тощо; середнім рівнем сформованості діяльнісного компонента, який забезпечує середній рівень соціальної життєвої активності; середнім рівнем сформованості ціннісно-мотиваційного компонента, який характеризується однаковим ступенем інтересу, бажанням і прагненням як до репродуктивної, так і до дослідницької діяльності.

Низький (репродуктивний) рівень сформованості творчого потенціалу характеризується: низьким рівнем сформованості інтелектуального компонента, який забезпечує низький рівень знань, умінь, навичок у дослідно-експериментальній діяльності; низьким рівнем сформованості особистісного компонента, який забезпечує невпевненість у собі або самовпевненість, песимізм, високу тривожність, емоційну пригніченість тощо; низьким рівнем сформованості діяльнісного компонента, який забезпечує низький рівень соціальної життєвої активності; низьким рівнем сформованості ціннісно-мотиваційного компонента, який характеризується домінуванням мотивації уникнення над мотивацією прагнення до успіху.

Враховуючи результати констатувального етапу дослідження, ми визначили загальний рівень розвитку творчого потенціалу старшокласників (ЗРТП) (табл. 1):

Таблиця 1

**Загальний рівень сформованості творчого потенціалу
старшокласників 9-11 класів на констатувальному етапі
дослідження**

Компоненти	9 клас			10 клас			11 клас					
	Е			К			Е			К		
	низький	середній	вищий за середній	низький	середній	вищий за середній	низький	середній	вищий за середній	низький	середній	вищий за середній
Інтелектуальний												
Особистісний												
Діяльнісний												
Ціннісно-мотиваційний												
Загальний рівень сформованості творчого потенціалу												

Таким чином, на підставі аналізу результатів таблиці 1 нами визначено, що на констатувальному етапі дослідження старшокласники як експериментальних, так і контрольних груп усіх паралелей мають середній (перетворювальний) загальний рівень сформованості творчого потенціалу.

Враховуючи результати формувального етапу дослідження, ми визначили загальний рівень розвитку творчого потенціалу старшокласників (ЗРТП) (табл. 2):

Таблиця 2

**Загальний рівень сформованості творчого потенціалу
старшокласників 9-11 класів на формувальному етапі
дослідження**

Компоненти	9 клас			10 клас			11 клас		
	Е		К	Е		К	Е		К
	середній	вищий за середній	високий	середній	вищий за середній	високий	середній	вищий за середній	високий
Інтелектуальний									
Особистісний									
Діяльнісний									
Ціннісно-мотиваційний									
Загальний рівень сформованості творчого потенціалу									

Отже, на підставі аналізу результатів табл. 2 нами визначено, що на формувальному етапі дослідження старшокласники експериментальних груп усіх паралелей мають вищі показники загального рівня сформованості творчого потенціалу. Так, у експериментальній групі 9 класу – це вищий за середній (пошуковий) рівень сформованості творчого потенціалу, тоді як у контрольній групі він середнього (перетворювального) рівня; у експериментальній групі 10 класу – це високий (дослідницький) рівень сформованості творчого потенціалу, тоді як у контрольній групі він середнього (перетворювального) рівня; у експериментальній групі 11 класу – це високий (дослідницький) рівень сформованості творчого потенціалу, тоді як у контрольній групі він вищого за середній (пошукового) рівня сформованості.

Залучення старшокласників до систематично здійснюваної в навчально-виховному процесі колегіуму дослідницької діяльності актуалізує їхнє творче начало. Підтвердженням цього є показники сформованості загального рівня творчого потенціалу старшокласників:

- 9 класи – відповідно експериментальні групи на початку експерименту мали середній (перетворювальний) рівень сфо-

рмованості досліджуваної якості, тоді як після завершення експерименту він став вищим за середній (пошуковий) рівень сформованості; в контрольних групах показник залишився на середньому (перетворювальному) рівні сформованості.

- 10 класи — відповідно експериментальні групи на початку експерименту мали середній (перетворювальний) рівень сформованості досліджуваної якості, тоді як після завершення експерименту він став високого (дослідницького) рівня сформованості; в контрольних групах показник залишився на середньому (перетворювальному) рівні сформованості.
- 11 класи — відповідно експериментальні групи на початку експерименту мали середній (перетворювальний) рівень сформованості досліджуваної якості, тоді як після завершення експерименту він став високого (дослідницького) рівня сформованості; в контрольних групах показник зазнав незначних змін із середнього (перетворювального) рівня сформованості до вищого за середній (пошуковий) рівень сформованості творчого потенціалу.

Аналіз даних уможливорює висновок, що ефективне формування творчого потенціалу старшокласників визначається впровадженням в навчально-виховний процес колегіуму дослідно-експериментальної роботи, яка виконує роль дієвого засобу розвитку творчого потенціалу кожної особистості старшокласника.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. — К. : Шкільний світ, 2001. — 24 с.
2. Кессиди Ф.Х. Сократ : 2-е доп. Издание / Ф.Х. Кессиди. — М. : Мысль, 1988. — 220 с.
3. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии. Эмоции. Глава 17 / С.Л. Рубинштейн. — СПб. : Питер, 2002. — 720 с. : ил. — (Серия «Мастера психологии»).
4. Сазоненко, Г.С. Учителем школа стоить... / Г.С. Сазоненко // Директор школи, ліцею, гімназії : наук.-практ. журнал для керівників закладів освіти. — № 3. — 2001. — С.44-88.
5. Сущенко, Т.І. Корекція парадигми сучасного педагогічного процесу. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол. : Т.І. Сущенко (відп. ред.) [та ін.]. — Київ; Запоріжжя. — Вип. 17. — 2000. — 228с.

В статтє расматриваются теоретические аспекты развития личностного творчества. Акцентируется внимание на совершенствовании современного педагогического процесса. Проанализированы результаты педагогического эксперимента и определена эффективность формирования творческого потенциала старшеклассников через использование опытно-экспериментальной деятельности в учебно-воспитательном процессе коллегіума.

Ключевые слова: *творчество, творческая личность, творческая активность, творческий потенциал, опытно-экспериментальная деятельность.*

T. V. Goncharuk

An Analysis of the Results of Forming Creative Potential in Senior Pupils

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The tendencies of modern school development initiate the formation of important qualities of a person such as self-actualization, active creative self-manifestation, maximal creative self-realization that are the basis of modern humanistic paradigm. This paradigm is the mean of reproduction and increasing of the intellectual and spiritual potential of the people, education of patriots, and the factor of modernization of society, strengthening of the state.

So, according to the demands of modern scientific, technical, and social progress, the school has to contribute to the formation of a personality that is capable of active creative understanding and transformation of the world using the potential possibilities of senior pupils. We argue that it is research and experimental activity in which a senior pupil realizes himself (herself).

The article deals with theoretical aspects of creativity of a person. Attention is focused on the improvement of modern pedagogical process. The results of an experiment conducted with the aim to increase the efficiency of forming creative potential through the use of research and experimental activities in the educational process of the Collegium are highlighted.

Keywords: *creativity; creative personality; creative activity; ability; creativity; research activities.*

References

1. *Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy XXI stolitti* [National Doctrine of Development of Education of Ukraine XXI century] (2001). Kyiv: Shkilnyi svit.
2. Kessidi, F Kh. (1988). *Sokrat* [Sokrat] (2nd ed.). Moscow: Mysl.
3. Rubinshtein, S. L. (2002). *Osnovy obshchei psikhologii. Emotsii. Glava 17* [Basics of General Psychology. Emotions. Chapter 17]. St. Petersburg: Piter.
4. Sazonenko, H. S. (2001). *Uchytelem shkola stoit...* [A School is Existed because of Teachers]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. Naukovo-praktychnyi zhurnal dlia kerivnykiv zakladiv osvity*, 3, 44-88.
5. Sushchenko, T. I. (2000). *Korektsiia paradyhmy suchasnoho pedahohichnoho protsesu* [Correction of Paradigm of Modern Educational Process]. *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: zbirnyk naukovykh prats*, 17.